

Martin Šemelík – Michaela Lišková

K lexikografickému zpracování tabuových slov*

On the lexicographical treatment of taboo words

ABSTRACT: The present study addresses primarily the question of how vulgarisms are treated in various dictionaries, classifying taboo words into four main classes (etymological, euphemistic, terminological, and informal/vulgar). The main focus here is on sexual vulgarisms, as sexuality can be regarded as a multifaceted taboo established by various factors such as religion, psychology and the like. Our claim is that there exist certain taboo mechanisms within the lexicographic process that influence the design of particular dictionary entries. Supported by original research, our study illustrates how these mechanisms apply in the *Large German-Czech Academic Dictionary* and the *Academic Dictionary of Contemporary Czech*. Challenges in the description of vulgarisms, e.g. orthography, definition or exemplification, are presented. It is posited that the user aspect must be given enhanced status within the dictionary-making process and that lexicographers often have to base their decisions on common sense rather than a general methodology that often cannot account for various special cases and exceptions.

Key words: taboo, sexuality, vulgarisms, lexicography, German, Czech

Klíčová slova: tabu, sexualita, vulgarismy, lexikografie, němčina, čeština

1. Úvodem

Cílem této studie je diskuze o lexikografickém zpracování tabuových slov. Na obecné rovině chce studie upozornit na existenci tabuových mechanismů v rámci lexikografické praxe a na konkrétním příkladu ukázat, jakou podobu tyto mechanismy mohou mít. Konkrétně tematizuje otázky týkající se zařazování tabuových slov do hesláře, jejich pravopisné podoby, ztvárnění exemplifikace aj. Zvýšená pozornost je věnována vulgarismům, resp. slovní zásobě z oblasti sexuality, a to z toho důvodu, že:

„[a]mong those subjects traditionally banned from the public domain, sex has usually met the strongest interdiction. [...] Although every historical period develops its own taboos and taboo subjects can vary widely and change along with our social attitudes and beliefs, the fact remains that sex has shown remarkable staying power. [...] Sexuality deserves the consideration of ‘multifaceted’ taboo

* Článek je přepracovanou verzí přednášky s názvem *Polib mi...! K lexikografickému zpracování tabuových slov* pronesené v *Kruhu moderních filologů* dne 21. 12. 2016. Za cenné podněty ke starší verzi textu děkujeme (v abecedním pořadí) Martině Rybové (Ústav pro jazyk český AV ČR), Michalu Škrabalovi (Ústav Českého národního korpusu FF UK), Marii Vachkové (Ústav germánských studií FF UK) a oběma anonymním recenzentům.

in that it is an area of human experience in which psychological, religious and social interdictions coexist.“ (Crespo-Fernández, 2015, s. 3)¹

Volba tématu je motivována jednak snahou přispět k zacelení mezery, která zde v české a německo-české (ale i jiné) metalexikografii existuje, jednak naší vlastní lexikografickou praxí. Následující reflexe vycházejí z prací na *Velkém německo-českém akademickém slovníku* (dále jen VNČAS) a *Akademickém slovníku současné češtiny* (dále jen ASSČ); diskuze k různým aspektům obou lexikografických děl tvoří základ aktivit Lexikografické sekce Jazykovědného sdružení ČR.² Podstatnou roli zde hraje též skutečnost, že vulgarismy tvoří nezanedbatelnou součást každého národního jazyka (srov. např. Eisner, 2010, s. 372n.) a že se o ně veřejnost živě zajímá (srov. Pravdová, 2012; Nejedlý, 2015; příp. Doležal, 2017), např. i v souvislosti s vyjadřováním politických činitelů (viz Hovory z Lán, *Český rozhlas – Radiožurnál*, 2. 11. 2014, <<http://bit.ly/2iIWbmu>>).

Text má následující strukturu: V oddílu 2 se v nutně komprimované formě věnujeme vybraným aspektům tabu v jazyce. Oddíl 3 tematizuje lexikografické zpracování tabuových slov, a to v obecných slovnících. Na příkladu VNČAS, ASSČ i jiných slovníků jsou exemplifikovány problémy, popř. zásady zpracování vulgarismů v obecném slovníku překladovém a výkladovém. Oddíl 4 má charakter shrnutí.

2. K tabu v jazyce

Pod pojmem tabu se obvykle rozumí nějaká zapovězená doména. Tabu v jazyce znamená vyhýbání se určitému jazykovému výrazu (zpravidla slovu) z obavy před následky jeho použití. Důvody pro tyto obavy mohou být obecně velmi různé. V tongánštině (Oceánie, austronéská jazyková rodina), odkud výraz *tabu* pochází, znamená *tapu* „kladený stranou, zvlášť, (to) nedotknutelné“ (do češtiny se výraz *tabu* dostal v 19. století přes moderní evropské jazyky – srov. angl. *taboo* a něm. *Tabu*, viz Rejzek, 2015). Původně bylo tabu jednou z forem implicitní magie, se kterou se dosud můžeme setkat např. v Africe, Austrálii, Oceánii či Americe (Nöth, 1985, s. 249). Princip tabu spočívá na pověře, že vyslovením jména mocného zlého ducha (např. zemřelého člověka apod.) se tento duch přivolá a mluvčího potrestá.

V dnešní západní civilizaci se tabu týká především témat jako sex, vyměšování, smrt, nemoc a postižení, náboženství apod. (srov. Lotko, 2009; Uličný, 2009; Jelínek – Vepřek, 2016; Gromnica, 2017). Jako reakce na jazykovou praxi, která je v rozporu s dobrým mravem, vkusem (porušení tabu), následují nebo mohou následovat společenské sankce (ať už explicitní, nebo implicitní), vyplývající z psaných (různé směrnice, ustanovení apod.) i nepsaných pravidel mezilidské interakce.

¹ V obdobném smyslu pro kontext české kultury, především literatury 19. století, viz Macura (1999). K obecným a filozofickým aspektům sexuality srov. Ricœur (1993, s. 121n.).

² Podrobněji viz <<http://lexarchiv.ff.cuni.cz/lexikograficka-sekce/>>, <<http://www.ujc.cas.cz/o-ustavu/oddeleni/oddeleni-soucasne-lexikologie-a-lexikografie/akademicky-slovník-soucasne-cestiny.html>> a <http://www.jazykovednesdruzeni.cz/lex_sekce.htm>. Všechny internetové odkazy v textu byly, není-li uvedeno jinak, zkontrolovány k 12. 12. 2017.

Centrální rovinou tabu je bezesporu rovina lexikální, periferně ale tabu zasahuje i do jiných oblastí, např. do oblasti gramatiky, viz Trost (1948) k nominativu a vokativu, resp. ne zcela neproblematické užití generalizujícího členu určitého ve spojení s označením národnosti v singuláru v němčině (*Der Russe mag es kalt*. ‚Rus to má rád studené.‘), otevírající dveře rasismu, popř. národnostním stereotypům (na příkladu jazyka Richarda Wagnera a Adolfa Hitlera srov. Hoffmann, 2013, s. 103n.; k politické korektnosti v krátkosti viz dále).

Tabu lze rozlišovat na dvou základních rovinách:³

(a) na rovině tématu, tematické domény, diskurzu

Kluci mají penis, holky zase vaginu. ⁴ (film *Policajt ze školky*, 1990)

+ téma / – jazykový prostředek

(b) na rovině jazykového prostředku (typicky vulgarismus)

Dítě je neklamným příznakem, že se kdysi kdesi mrdalo. (Jan Zábrana, cit. dle Ouředník, 2005, s. 289)

+ téma / + jazykový prostředek

Následující přehled představuje pracovní návrh třídění tabuových slov. Neklade si za cíl být přísně vědeckou (homogenní) typologií, ale snaží se poskytnout základní vhled do problematiky, jež je tématem této studie. Vychází se zde z aspektů časových (synchronie/diachronie), stylistických (stylová rovina), funkčních (funkce jazykových prostředků) a z výše zmíněné dichotomie téma / jazykový prostředek:

(a) tabuové náhražky (+ téma / – jazykový prostředek):

(aa) (diachronní) náhražky motivované pověrami, vírou ve zlé duchy apod.: něm. *Bär* (doslova ‚hnědouš‘) nebo *Schlange* (ke slovesu *schlingen* ve významu ‚vinout se, plazit se‘),⁵ čes. *medvěd* (‚kdo jí med‘), *had* (k *hyzdit*, *havět*), *čechman*, *čerchman(t)*, *čerchan*, *čermák*, *černast*, *červ(ivec)*, *čes*, *čmert*, *chmert* jako náhražky za *čert*, resp. *d'ách(ant)*, *d'ák*, *d'ajk*, *d'asik*, *d'ásek* jako náhražky za *d'ábel*, u nichž tabuový status synchronně zpravidla už vycítit nelze (srov. např. *medvěd* a *had*), viz Janyšková (2016) aj.;

(ab) (relativně synchronní) eufemismy typu *nádobíčko*, *mít poměr*, *ukončit životní pouť* aj., jejichž tabuový status bývá zřejmý i synchronně a jejichž funkcí je zmírnit, „vylepšit“, zamlžit určitý negativně vnímaný či vnímatelný obsah (viz Hladká, 2016); do této skupiny lze řadit i produkty politické korektnosti (vytvářené s různou mírou serióznosti): *prostorově výrazný*, *svěbytně koordinovaný*, *alternativně inteligentní* aj.⁶

³ Dále znaménko + označuje přítomnost uváděného aspektu, znaménko – pak jeho absenci.

⁴ Pravopisná poznámka: *Internetová jazyková příručka* (dále IJP) uvádí jako náležitou formální podobu slova pouze *vagina*. V korpusu SYN2015 však lze ověřit, že současná praxe upřednostňuje podobu *vagína* (*vagina* 42 dokladů – *vagína* 298 dokladů). Pokud jde o výskyt těchto variant v psaném a mluveném jazyce, nelze formulovat jednoznačné závěry, neboť v korpusovém nástroji SyD (<<https://syd.korpus.cz/>>) není v případě tohoto páru mluvený jazyk dostatečně zastoupen.

⁵ Podrobněji viz např. etymologické údaje k jednotlivým slovům v rámci platformy DWDS (<<https://www.dwds.de/>>). Zajímavé postřehy z kontrastivní perspektivy němčina-čeština nabízí Eisner (1938).

⁶ K tématu politické korektnosti, kterému se zde nemůžeme podrobněji věnovat, viz např. Müllerová (1999), Schenz (1994), David (2016, tam i další literatura).

(b) tabuová slova v užším smyslu:

(ba) slova typu *penis*, *vagina* atd., z nichž mnohé plní též funkci odborných termínů, nejčastěji v oblasti lékařství (+ téma / – jazykový prostředek);

(bb) slova pokrývající kontinuum od výrazů neformálních (např. dětská mluva) až po vulgarismy jakožto dysfemismy (+ téma / + jazykový prostředek): *kakat*, *čurinkat*, něm. *Arschloch* (čurák, debil, hovado⁷), *piča*, *pičus* aj., jejichž užití bývá ve většině komunikačních situacích nevhodné, pobuřující, urážlivé atd.

Z výše uvedeného mj. vyplývá, že tabu lze chápat jako jeden z mechanismů vzniku polysémie ve slovní zásobě (srov. případy typu *nádobíčko*, *ocas*, *díra*, *pták* apod.). Tabuová slova ve smyslu tabuových náhražek se na základě stále vnímané, resp. i nadále tabuizované povahy označovaného opotřebovávají, což vytváří tlak na tvorbu stále nových označení, srov. např. řadu *sráč – prevét – hajzl* jakožto označení pro ‚WC‘ (viz Čermák, 2010, s. 71; Nejedlý, 2015, s. 10).

Potřeba užití tabuového slova a zároveň obava z možné sankce má za následek jev zvaný „jazykový kompromis“: *Do pr...! Do prkenný ohrady! Já se z toho posměju!* místo tabuového *Do prdele!* a *Já se z toho poseru!* (Čermák, 2010, s. 71n.). V jeho základu je široce chápáná jazyková tvořivost (srov. též doklady z internetových diskuzí: *jít do zádele / zadele / zandele / brusele*).

Vulgarismy, jakási „tabuová slova na druhou“ (+ téma / + jazykový prostředek), představují jeden z prominentních prostředků emocionality. V rámci ní mohou tyto výrazy vyjadřovat distanci (vulgarismus jako nadávka užitá vůči komunikačnímu partnerovi), ale paradoxně i blízkost (užívání vulgarismů jako znak příslušnosti k určité sociální skupině, např. partě, srov. Lyons, 1990, s. 141). Vulgarismy mívají jak funkci expresivní (vyjádření emoce, snaha „ulevit si“), tak konativní (snaha performativně zapůsobit, někoho urazit, ublížit mu).⁷ Paušalizující, dle našich zkušeností např. ve školní praxi nezřídka uplatňované tvrzení, že užití vulgarismů je en bloc nevhodné, je z perspektivy výše řečeného nutné poněkud relativizovat: „[J]e třeba přiznat vulgarismům trvalé místo v slovní zásobě, jakkoli často zaznívá požadavek veřejnosti vymýtít je z jazyka“ (Nejedlý, 2015, s. 10).

Některé původní vulgarismy se dnes už jako vulgarismy, popř. tabuová slova nechápou, protože vztah mezi nimi a slovem fundujícím je zastřený. Slovo *sranda* s výchozím slovesem *srát* je dnes schopna usouvztažnit, popř. vnímat jako vulgarismus snad jen nejstarší generace mluvčích.⁸

Tabu se v souvislosti s vulgarismy uplatňuje např. i v oblasti onomastiky, resp. marketingu. *Hyundai Getz* se v Maďarsku prodává jako *Hyundai Click*, protože výslovnost jména *Getz* připomíná výslovnost slova označujícího ‚ejakulát‘ [+ vulg.]; *Mitsubishi*

⁷ V tomto smyslu ve vztahu k pejorativům viz Croom (2013), Vaňková (2007, s. 218).

⁸ Ke konceptu tzv. synchronní etymologické kompetence jakožto synchronní průhlednosti jednotlivých lexémů na základě metakomunikační kompetence mluvčího srov. Augst (1975, s. 16n.) či Augst (1990, s. 1146). K praktické lexikografické aplikaci tohoto konceptu viz Augst (2009).

Pajero se ve Španělsku jmenuje *Mitsubishi Montero*, protože *pajero* ve španělštině znamená ‚masturbant‘ [+ vulg.].⁹

Jen na okraj zde uvedme, že chorobné nutkání užívat hrubých, obscénních slov (koprolálie) může být příznakem vážných onemocnění, jako je schizofrenie nebo Tourettův syndrom (viz Peters, 1984).

3. Tabu a lexikografie

3.1. „Tabuové slovníky“

Pod pojmem „tabuové slovníky“ zde rozumíme speciální slovníky se specifickými typy heslářových položek, jejichž inventarizace se řídí pragmatickými hledisky (srov. Engelberg – Lemnitzer, 2009, s. 56n.). Lexikální jednotky zde patří do jedné nebo více zmíněných tříd tabuových slov (viz výše). Příklady tohoto typu slovníků jsou Bajger (2001), Borneman (2003), Courouve (1985), Hugo (2006), Obrátil (2015), Ouředník (2005), Passport Books (1988) či Rodgers (1972). Další komentáře k tomuto typu slovníků by překročily rámec našeho příspěvku, který je věnován zpracování tabuových slov ve slovnících obecných (k „tabuovým slovníkům“ viz Radtke, 1990; Seibicke, 1990; Hausmann, 1990; aj.).

3.2. *Obecné slovníky*

V souvislosti s lexikografickým zpracováním tabuových slov lze rozlišovat dvě základní množiny zpracovatelských okruhů: (a) makrostrukturu (výběr slov do hesláře) a (b) mikrostrukturu (definice, překladové ekvivalenty, příkladové věty, stylistické značení apod., viz Béjoint, 2004, s. 124).

3.2.1. *Makrostruktura*

Přístup lexikografů k tabuovým slovům a vulgarismům konkrétně se v historii lexikografie měnil. Do 18. století byly mnohé vulgarismy ve slovnících relativně běžné, později se uplatňovala výrazně silnější (auto)cenzura. Od 20. století lze opět pozorovat určitou liberalizaci. Steiner (1980, s. 23) tak před téměř čtyřiceti lety v této souvislosti mohl konstatovat, že „[s]triving for frankness in lexicography is now an established contemporary practice“. Zároveň ale platí, že míra liberalizace byla a je v různých zemích – i v rámci jednoho státního útvaru – různá: Vulgární amerikanismy se často objevují nejprve ve slovnících britských; vydání slovníků určených pro Texas se od vydání pro ostatní státy USA odlišují tím, že neobsahují např. slovo *fuck* (srov. Béjoint, 2004, s. 126n.) apod. Rozdíly mohou existovat i v rámci jednoho slovníku, pokud vzniká delší dobu. *The Oxford English Dictionary* (Murray et al., 1933) je v různých částech abecedy libe-

⁹ Srov. články *Auta s nejvíce vulgárními názvy: Tohle dětem nevysvětlíte* (Autoweb, 2. 12. 2016, <<http://bit.ly/2jfd3OK>>) a *Tajemství automobilových jmen* (Týden.cz, 11. 10. 2008, <<http://bit.ly/2kmdSZ7>>). Zde i další příklady. Obecněji k tabu v marketingu a reklamě viz např. Freitas (2008), Ho – Lee (2016), Manceau – Tissier-Desbordes (2006), Sabri – Obermiller (2012).

rální nestejnou měrou, neboť od písmene *n* dále lze ohledně zařazení tabuových slov pozorovat ve srovnání se začátkem abecedy větší otevřenost (srov. Béjoint, 2004, s. 127).

Josef Filipec se v *Manuálu lexikografie* (1995, s. 22) v oddílu věnovaném výběru slov do hesláře slovníku o tabuových slovech zmiňuje jen velmi stručně: „Otázkou je i zřetel k společenskému tabu, např. sexuální oblasti (*prezervativ, erekce, vložka, bordel*), vulgarismům (*prdel, řít, hovno*), typickým pro uvolněný mluvený jazyk atp.“ Řešení nastolené otázky se v dalším textu *Manuálu* již bohužel nenabízí.

Počátkem roku 2017 byla elektronicky publikována hesla s náslovím *a- Akademického slovníku současné češtiny* (<<http://www.slovníkcestiny.cz>>, ke koncepci srov. Kochová – Opavská, 2016). V tomto úseku hesláře není žádné vulgární ani zhrubělé slovo. Jako příklad zpracování tabuových slov v ASSČ může posloužit heslo *anál* 1. „anální otvor“, 2. „anální sex“. Toto heslo prošlo v letech 2013–2016 základním i revizním zpracováním, avšak do výsledného hesláře jej redakce roku 2017 nezačlenila. Podle koncepčního rozhodnutí se ASSČ tabuovým slovům a priori nevyhýbá, ale zpracovávají se jen výrazy všeobecně známé (Kochová – Opavská, 2016, s. 22). Protože je slovo *anál* doloženo v různých typech textů, není řídké ani jinak exkluzivní (a v elektronicky zveřejněných heslech jej uživatelé opětovně hledali), bylo během dílčích slovníkových úprav roku 2018 do ASSČ doplněno (s exemplifikací: 1. *masáž análu, dráždit anál*; 2. *pokud střídáte anál s vaginálním sexem, musíte vyměnit i kondomy*).

Heslář písmene *a* je v češtině specifický, obsahuje značné množství cizích a odborných výrazů. Pro srovnání zalistujeme heslářem písmene *a* ve *Slovníku spisovného jazyka českého* (SSJČ). Jako vulgarismus je označeno pouze jedno heslo, a to dnes již obsoletní *abštajg, abštajgl* ve významu ‚vedlejší, zprav. tajný byt‘ nebo ‚hodinový hotel‘.

Heslář elektronické podoby *Slovníku současné češtiny* (SSouČČ) prochází se zřetelem k tabuovým slovům různými proměnami. V předchozí verzi slovníku byla zařazena i tabuová hesla *frnda, jebat, mrdat, pind'our, pipina, pipinka*, která ve verzi 2.0 hledáme marně. Jejich zpracování bylo často bez výkladu významu, pouze s uvedením příkladů (např. u slova *frnda* stál příklad: *ukážu ti frndu za pade*; u slovesa *mrdat*: *mrdat jednou do týdne, mrdat zepředu/zezadu*, u podstatného jména *pind'our*: *mít malého pind'oura*).

Problematika inventarizace tabuových slov má přitom nejen aspekt etický nebo morální, ale i ekonomický, popř. marketingový, který se uplatňuje na pozadí dvou základních faktorů. Na jedné straně potřebují mnohé slovníky certifikát typu ‚doložka ministerstva školství‘, přičemž inventarizace tabuových slov může mít negativní dopad na proces certifikace, a tím i na komerční úspěch produktu (srov. Béjoint, 2004, s. 126, ke slovníkům pro americký stát Texas). Na druhé straně zájem veřejnosti o tabuová slova (viz zde odd. 1) může být naopak jedním z faktorů, které mohou slovníku ke komerčnímu úspěchu dopomoci.

3.2.2. Mikrostruktura

V mikrostruktuře slovníku uživatel v ideálním případě nalezne (relativně) všestrannou informaci o heslovém slově, a to formální, fonologicko-fonetickou, morfologickou, syntaktickou, sémantickou, stylistickou či etymologickou.

Jak je někdy obtížné stanovit formální varianty tabuových slov, si ukažme na příkladech slov *piča/piča*, *čurák/čurák/čurák* a *čůza/čůza*. Nejde pouze o akademický problém, např. spisovatelé či korektoři beletrie, časopisů nebo filmových titulků potřebují znát náležitou podobu i vulgárních či jinak tabuových slov.

SSoučČ uvádí toto pořadí variant: *piča, piča*. Za základní se považuje první varianta, příklady obsahují pouze krátkou variantu, srov. 1. ženský pohlavní orgán: *vyholená piča*, 2. hloupá nebo nesympatická žena; ničemný člověk, ničema: *Ta jeho, to je ale piča! Seš pěkná piča!* To je však v rozporu s IJP, v níž se v základním paradigmatu objevuje pouze dlouhá podoba *piča*. Až v doplňující poznámce čteme: „Užívá se též ve variantě *piča*; ve 2. p. j. č. oblastně proniká tvar *piče* (na Moravě je běžný).“ V korpusu SYN2015 je krátká varianta lemmatizována pod variantou dlouhou: lemma *piča* má 283 dokladů, z čehož podoba *piča* představuje 140 dokladů a podoba *piča* 143 dokladů (po ručním odstranění chyb), frekvenčně jde tedy o rovnocenné varianty. Podle korpusového průzkumu variant v rámci SyD v psaném jazyce výrazně převažuje podoba *piča* (85 %), zatímco v mluveném jazyce naopak varianta *piča* (82 %).

U hesla *čurák* nalezneme v SSoučČ pouze jednu formu, a to krátkou. Užití je ilustrováno frazeologickým dokladem *honit si čuráka* s významem ‚masturovat‘. IJP považuje krátkou podobu slova za základní, ale uvádí i formy *čurák* a *čurák*. V poznámce k heslu je upřesnění: „V úzu se vyskytují rovněž podoby *čurák/čurák* (varianta *čurák* podléhá zvyklosti psát uvnitř slov grafém ů s kroužkem).“ Rozložení variant v korpusu SYN2015 je následující: podoba *čurák* – 156 dokladů, *čurák* – 6 dokladů, *čurák* – 1 doklad. Údaje SyD potvrzují prominenci krátké varianty, převládá jak v psaném jazyce (93 %), tak v mluveném (67 %). Pouze v psaném jazyce má smysl porovnávat varianty s *-ů-* a *-ů-*: varianta *čurák* v SyDu není vůbec doložena, varianta *čurák* tvoří zbylých 7 % dokladů.

U variantního hesla *čůza, čůza* SSoučČ uvádí obě podoby, za základní považuje podobu *čůza*, která se objevuje i v příkladu: *Její sestra je pěkná čůza*. IJP doporučuje podobu *čůza*, v poznámce k heslu přitom najdeme komentář k rozkolísanosti formální podoby slova:

„V úzu se vyskytuje i podoba *čůza*, která podléhá zvyklosti psát uvnitř slov grafém ů s kroužkem, z hlediska jazykového vývoje však není opodstatněná. Variantu *čůza* uvádí např. Slovník nespisovné češtiny, podobu *čůza* zachycuje Český etymologický slovník.“

Korpusová sonda (SYN2015) naznačuje, že v úzu převažuje varianta *čůza* (24 dokladů) nad variantou *čůza* (10 dokladů). Nízký počet dokladů však neumožňuje formulovat žádné obecnější závěry. Podobně jako u slova *vagina, vagina* nelze ani zde srovnat výskyt v psaném a mluveném jazyce, neboť v korpusovém průzkumu variant SyD není pro mluvený jazyk k dispozici dostatek dat.

V případech překladové lexikografie lze princip tabu spatřovat i v tom, pokud slovník k jednoznačně tabuovému slovu nabízí pouze netabuový ekvivalent a tabuový přitom v jazyce existuje či jako první volbu uvádí ekvivalent z vyšší stylistické vrstvy, přesněji odpovídající tabuový ekvivalent ale stojí až na druhém či i jiném místě, srov. např. zpracování ekvivalence u slovesa *scheißen* (vulg.) ve slovníku J. Volného (1966, s. 461): Ekvivalenty ‚srát‘ a ‚vyser se na to!‘ najdeme až na druhém místě po ‚pouze‘ neformálních výrazech ‚kálet‘ a ‚vykašli se na to!‘. U *auf deine Hilfe scheiß ich* ekvivalent z příslušné stylové roviny vůbec nenajdeme, slovník nabízí pouze překlad ‚na tvou pomoc kašlu‘,

který ale spíš odpovídá německému *auf deine Hilfe pfeif ich* (k diastratickému značení viz i dále). V souvislosti s ekvivalencí lze konstatovat, že princip tabu práci na překladovém slovníku komplikuje např. v těch případech, kdy „[v] centru pozornosti stojí funkční ekvivalent, jenž je platný v rámci věty či spojení prezentovaných v exemplifikační části hesla“ (Vachková, 2011, s. 49, přel. M. Š.), jako je tomu např. u VNČAS.

Právě exemplifikace je přitom dosud spíše podceňovanou součástí heslového odstavce, a to i přesto, že vypracování skutečně funkční sestavy příkladů a dokladů bývá srovnatelně náročné s formulací lexikálního významu (srov. Vachková, 2014; Lišková, 2017a).

V slovníkářském desateru Františka Čermáka (1995, s. 246) se uvádí: „Slovník je přítel, a ne učeně odpudivý povýšenec či podvodník: přes velkou sumu vloženého umu a znalostí musí vycházet vstříc, a ne mást či jen rozmarň napovídat, nakusovat.“ Tuto poučku lze vztáhnout i na zpracování tabuových slov. Co se týče exemplifikace, není třeba dlouze vysvětlovat, že uvádění konkrétních příkladů užití s sebou nese značné komplikace. Často se vyskytují v žánrech, jako jsou pornografické texty, z nichž jistě není namístě citovat ve slovníku, s nímž mají pracovat i středoškolsí studenti. Zkrácené, schematické, výrazněji „cenzurované“ příklady ale nezřídka působí hluše, nepřirozeně, srov. SSoučČ: *opíchání: opíchání milenky* či *přefíknout: přefíknout svou kolegyni*.

Je však otázkou, zda je přínosnějším přístupem na uvádění příkladů – byť ve výjimečných případech – zcela rezignovat, jak předeslali autoři koncepce ASSČ: „Neexemplifikujeme [...] silně vulgární nebo tabuizované lexikální jednotky, resp. některé jejich významy (užití v nadávce exemplifikujeme), a to především s praktickým ohledem na využití slovníku při vyučování, srov. heslo *piča, piča* vulg. 1. ‚ženské přirození‘“ (Kochová – Opavská, 2016, s. 156).

Tato koncepční zásada aktuálně prochází redakční oponenturou. Jedním z možných řešení by bylo exemplifikovat i tyto lexikální jednotky a případné poznámky rozvíjející stylistický kvalifikátor umístit do tzv. *usage notes*, tj. doprovodných, zpravidla graficky zvýrazněných komentářů (srov. Daneš, 2005; Šemelík – Bezdičková – Koptík, 2016).

Závažným lexikografickým problémem pochopitelně je, jestliže nesouhlasí výklad významu s uvedeným příkladem (více Lišková, 2017b). SSoučČ ilustruje druhý význam slovesa *kurvit se* ‚kazit se‘ třemi příklady: *Nějak se kurví počasí; Kurvím se s tím už týden; kurvit se s esejí*. Poslední dva příklady ale dokládají význam ‚dlouho, pracně se něčím zabývat‘, který slovník neregistruje.

Problematická bývá v souvislosti s exemplifikací též kontextualizace. Slovo *porno*¹⁰ je v publikaci *Co v slovnících nenajdete* (Sochová – Poštolková, 1994) a v SSoučČ (2017) shodně exemplifikováno mj. krátkým, adjektivně-substantivním příkladem *dětské porno*. Jde o frekventované spojení, které jistě není náležité zamlčovat, avšak domníváme se, že příklad by bylo vhodnější uvést v širším kontextu, v němž by byla možnost ukázat na zavrženíhodnost daného denotátu (např. *byl odsouzen za natáčení dětského porna; za stahování dětského porna muži hrozí dva roky vězení*). K tomu uvedme pro srovnání

¹⁰ K zajímavému přechodu německého substantiva *das Porno* do slovního druhu (nesklonného) adjektiva *porno* ve významu ‚úžasný, skvělý‘ (*Das war voll porno! – To bylo naprosto skvělé!*) srov. <<https://de.wiktionary.org/wiki/porno>>.

exemplifikaci anglického substantiva *porn* v *Oxford English Dictionaries* (2017). Jako krátký, typický příklad se zde nabízí *hard porn*, mezi větnými příklady pak nalézáme např. *A pensioner from North Yorkshire has been jailed for downloading hardcore child porn from the Internet.*

Dalším ze základních problémů zpracování vulgarismů je diastratické značení, neboť hranice mezi jazykovým prostředkem vulgárním, zhrubělým nebo jen neformálním je často neostrá a v praxi ji ne vždy lze přesněji určit (viz Svensén, 2009, s. 326n.).¹¹ Rozhodujícím faktorem je zde patrně předpokládaný úzus adresáta, kterým např. v případě obecného slovníku výkladového typicky bývá mluvčí s maturitou („středně vzdělaný mluvčí“, viz Filipec, 1995, s. 22).

Stylistická platnost slova se v čase navíc proměňuje, někdy překvapivou rychlostí. Např. slovo *ségra* kvalifikuje SSSJČ jako vulgarismus, zatímco ze současných mluvčích by jej jako vulgární hodnotil již málokdo. Srovnajme úseky heslářů počínající písmenem *b* v SSSJČ a SSoučČ. SSSJČ obsahuje sedm slov označených jako vulgární: *běhna*, *bejvák*, *bordel*, *bordelář*, *bordelářský*, *bréca* a *buzerant*. V menším SSoučČ nejsou zařazena slova *bejvák* a *bréca*; všechny zbylé lexémy jsou hodnoceny mírněji – pomocí kvalifikátoru *zhrub*. Mezi hesly s náslovím *b-* není v SSoučČ zařazen žádný vulgarismus.

3.2.3. Slovník jako morální autorita?

V základu mnoha výše tematizovaných zpracovatelských problémů spojených s tabuovými slovy bývá otázka, zda velký národní akademický slovník jednojazyčný či překladový platí nebo má platit za morální autoritu, srov. např.:

„Only last weekend I read an article in *Encounter* by Bob Burchfield suggesting that Johnson's omission of the word *anus* was somehow criterial. I couldn't help remembering the story of Johnson being complimented by some of his women friends for the decorum of his dictionary in ignoring what they called 'naughty words'. To which the good doctor joyfully retorted, 'Aha my dears, so you looked for them.'“ (Quirk, 1986, cit. dle Engelberg – Lemnitzer, 2009, s. 60)

Cílem našeho příspěvku samozřejmě není (a ani nemůže být) dát na tuto otázku jednoznačnou odpověď. Názory mohou být různé, a to jak mezi uživateli, tak mezi lexikografy jakožto klíčovými aktéry kodifikace. Bez solidního sociologického šetření lze pouze spekulovat, je však rozumné se domnívat, že určitou roli zde vedle dalších různých faktorů může u obou skupin aktérů hrát věk či stupeň dosaženého vzdělání. U lexikografů se obecně předpokládá vysokoškolské lingvistické vzdělání, v souvislosti s prudkým vývojem nových médií, především internetu, a s ním související demokratizace lexikografie (projekty typu *Wiktionary*, viz <<https://www.wiktionary.org/>>) mějme ovšem na paměti, že lexikografem se dnes může stát de facto kdokoli. Pojetí lexikografie jako přísně vědecké disciplíny provozované výlučně na akademických pracovištích je dnes udržitelné ještě méně než v době, kdy akademické lexikografii konkurovaly jen produkty velkých komerčních nakladatelství.

¹¹ Ke stylistickému značení ve slovníku srov. Homoláč – Mrázková (2014), Ludwig (1991, 2002), Püschel (1989), Vachková (2013), Lišková (2013, 2016).

3.2.4. *Fickerei*: případová studie ke zpracování vulgarismů v překladovém slovníku

3.2.4.1. Úvodem k VNČAS¹²

VNČAS lze na základě jedné z možných klasifikací (srov. Engelberg – Lemnitzer, 2009, s. 18n.) charakterizovat jako slovník překladový obecný. Cílovými uživateli jsou především rodilí mluvčí češtiny, a to pokročilí studenti němčiny a germanistiky, překladatelé či jiní akademici. Jeho hlavní funkcí je překlad z němčiny jako cizího jazyka do češtiny jako jazyka mateřského, tj. funkce dekódovací. VNČAS je koncipován primárně jako slovník elektronický, resp. jako elektronická lexikální databáze. Tomu odpovídá i layout, v mnohém odlišný od slovníků tištěných, popř. elektronizovaných (první slovníkové výstupy viz <<https://lexarchiv.ff.cuni.cz/slovník/>>).

Autory jednotlivých databázových vstupů jsou interní členové redakce (viz <<http://lexarchiv.ff.cuni.cz/lexikograficka-sekce/lide/>>) či externí spolupracovníci. V případě externích spolupracovníků se aktuálně jedná téměř výlučně o studenty Ústavu germánských studií FF UK. Databázové výstupy jsou podrobovány zpravidla dvěma revizím, které probíhají vždy v určitém časovém odstupu (přesně neurčeném) a které provádí jeden až čtyři interní členové redakce během společných redakčních sezení. Alespoň při jedné revizi je přítomna vedoucí projektu. Autor databázového vstupu se revize účastnit může, ale nemusí, a často také neúčastní. Po dokončení druhé revize redakce podobu hesla obvykle považuje za finální a heslo za určené ke zveřejnění.

Zpracování tabuových slov ve VNČAS v odborné literatuře dosud tematizováno nebylo a ani (pouze interně přístupný) manuál k tvorbě heslových vstupů k této problematice žádné konkrétnější informace nepodává.

Cílem následujících dvou pododdílů je analýza zpracování databázového vstupu *Fickerei* (čes. „šukačka“ apod., viz dále), a to na základě geneze již finalizovaného hesla, které je čtvrtou verzí původního databázového vstupu z března 2013 (jednotlivé verze jsou uvedeny v příloze).

3.2.4.2. Makrostruktura

Z hlediska inventarizace není *Fickerei*, alespoň v případě VNČAS, nijak zvláště problematickým heslem. Výběr heslářových položek z velké části kopíruje zdrojový slovník *Duden Universalwörterbuch* (dále jen DUW),¹³ který v tomto ohledu pro redakci VNČAS představuje základní orientační kodex (viz Vachková, 2011, s. 32), přičemž DUW *Fickerei* obsahuje už i ve svých dřívějších vydáních (1996, 2001, 2003, inter alia).

Protiargumentem zařazení tohoto slova by mohla být jeho celkově velmi nízká frekvence v německých korpusech, která je ovšem vzhledem k jeho tabuové podstatě a částečně i složení korpusů (např. Německý referenční korpus DeReKo obsahuje převážně žurnalistické texty) do značné míry pochopitelná. Frekvence na internetu je však též nízká,

¹² Detailněji viz Vachková (2011, s. 27n.).

¹³ Dostupný v online verzi, viz <<http://www.duden.de/>>. „Duden Online“ je dle informací redakce založený na (pouze interně přístupném) Korpusu Duden („Dudenkorpus“), přičemž slovník je kontinuálně rozšiřován a upravován (viz <<https://www.duden.de/hilfe/>>).

pohybuje se v řádu stovek.¹⁴ Nesystematická anketa mezi několika málo rodilými mluvčími němčiny spíše okrajový charakter tohoto slova potvrdila. *Fickerei* oslovení mluvčí hodnotili zpravidla jako relativně řidší slovo, jako obvyklejší uváděli jeho slovtvorné synonymum *Ficken* (infinitivní konvertát).

Námítku, že se na internetu jedná převážně o doménu pornografie, je potřeba brát vážně, v této souvislosti si ovšem uvědomme, že nezanedbatelná část západní populace s touto doménou relativně běžně přichází do styku,¹⁵ přičemž je pravděpodobné, že je recipován nejen obrazový materiál, ale částečně i texty, popř. alespoň jejich fragmenty. Míra *entrenchmentu* (srov. Schmid, 2010, s. 118n.), resp. znalosti příslušných lexikálních struktur zde tudíž nemusí být nutně nijak zvlášť nízká, což zařazení podobných slov do velkého slovníku typu VNČAS spíš nahrává. Připomeňme také prezenci obdobných vulgarismů v beletrii (viz některá proslulá díla beatnické generace aj.).

Těž argument, podle kterého by bylo lepší tento subsystém slovní zásoby ve VNČAS upozadit, aby nedošlo ke ztížení práce se slovníkem ve výuce především na nižších stupních vzdělávacího systému (žáci pokřikující vulgarismy ve výuce), je potřeba relativizovat, a to nejen s ohledem na skutečnost, že se u nás ve výuce se slovníky takřka nepracuje (srov. Vachková, 2011, s. 25). Podstatnější je, že primární funkcí VNČAS, a de facto ani žádného jiného slovníku, není chránit učitele před důsledky nežádoucího chování žáků. S tím by si učitelé měli umět poradit sami na základě svých pedagogických kompetencí. Hlavní funkcí VNČAS je sloužit jako pomůcka, nástroj při překladu textu (ke slovníku jakožto komoditě, artefaktu viz např. Whitcut, 1989).

S tím souvisí také to, že musí jazyk zachytit v jeho různých podobách a nuancích, a to i v těch, které mnozí vnímají jako pokleslé. Soulad mezi funkcí slovníku a jeho ustrojením musí zaujímat v hierarchii priorit redakčního týmu přední místo.¹⁶ Výše zmíněné obavy jsou z této perspektivy irelevantní. Autoři slovníků zároveň nemohou přebírat odpovědnost za to, že jsou jejich slovníky v praxi používány jinak než k účelu, pro který byly sestaveny (v tomto smyslu viz též Neubert, 1996, s. 147). Je přitom ale zřejmé, že v případě speciálního školního slovníku by naopak k podobným faktorům přihlédnuto být mělo. Velmi zajímavou otázku tabuových slov ve výuce mateřského a cizího jazyka zde necháváme stranou.

Poněkud obtížněji se argumentuje proti námítce, že podobná slova mohou ve slovníku u citlivějších, stydlivějších jedinců vyvolat nelibé pocity, pokud na ně náhodou narazí. Zde patrně nezbývá než odpovědět v tom smyslu, že vnímání vulgarismů bývá značně individuální a že se nelze zavděčit úplně všem potenciálním uživatelům. Důležitým faktorem je vedle uživatele i redakční tým samotný a jeho „individuální osobnostní nastavení“. Významnou součástí redakčních rozhodovacích procesů je „zdravý selský rozum“, intuice, citlivost ve věci těchto otázek. Znamená to však, že určitý stupeň subjektivity je v podstatě nevyhnutelný, v důsledku čehož se různé slovníky (a to i stejného typu,

¹⁴ Das deutsche Referenzkorpus (DeReKo, <<http://www1.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora/>>): 10 dokladů (W – Archiv der geschriebenen Sprache, W – öffentlich), DWDS-Kernkorpus (<<https://www.dwds.de/r>>): 13 dokladů.

¹⁵ Srov. <<http://www.toptenreviews.com/internet-pornography-statistics/>>.

¹⁶ Podrobněji k slovníkovým funkcím srov. Bergenholtz – Tarp (2003), Tarp (1995) aj.

tj. plníci stejnou funkci) mohou podstatně lišit, což ovšem nemusí být nutně na závadu. Na zcela obecné rovině ale i zde jistě platí, že alfou a omegou veškerého rozhodování by měla být funkce slovníku a hledisko adresáta.

3.2.4.3. Mikrostruktura

První verze hesla *Fickerei* vznikla v březnu 2013. Jejím autorem je externí spolupracovník redakce, žena, narozená v roce 1990 (konkrétní aktéři jsou zde anonymizováni). Původní heslo se, stejně jako jeho novější verze, skládá z několika hlavních komponent. Jedná se o záhlaví, dělení na slabiky a značení přízvuku, gramatické údaje, diasystematické značení, ekvivalenty, příklady užití a jejich překlad, synonyma, slovtvorné údaje. Podstatné změny v informační nabídce jednotlivých verzí hesla se týkají především překladových ekvivalentů, exemplifikace a nabídky synonym.

Přechod z první verze heslové statí na druhou (srov. přílohu 1 a 2), tj. první revize redaktorem B (tento redaktor je v případě všech revizí, resp. verzí hesla jedna a tatáž osoba) z března 2013, je přitom z hlediska tabu nejzajímavější především ve ztvárnění exemplifikace. Obecně nikterak naddimenzovaná (s ohledem na nízkou frekvenci hesla ale kvantitativně solidně zpracovaná) exemplifikační část byla při přechodu na druhou verzi podstatně zredukována – heslo přišlo o celé dvě třetiny příkladů.¹⁷ Z původních značně explicitních příkladů, které ale v podstatě velmi věrně odrážely užití slova v úzu (alespoň tedy na internetu) a které byly též v souladu s diasystematickým značením (pornogr.), zůstal jediný. Většina uživatelů by se patrně shodla, že právě on je z původní nabídky nejméně explicitní, nejméně tabuový. Zda byl tento zásah motivován vlastními etickými, estetickými či dalšími pohnutkami, nebo spíše očekáváním ve vztahu k percepci ze strany budoucích uživatelů slovníku ze strany redaktora B, není vzhledem ke zvolené metodologii analýzy jasné, neboť zde vycházíme pouze z rozboru jednotlivých heslových statí jakožto hotových artefaktů. Nabídka překladových ekvivalentů se rozšířila o dvě položky, z toho jednu stylisticky neutrální. Obdobné pak platí pro překlad příkladového spojení. Celkově lze tedy první revizi chápat jako „tabuizaci“, „cenzurní zásah“, „redukcí“, „neutralizaci“, „obroušení hran“ atp., v jejichž základu se uplatňuje princip tabu tematizovaný v předchozích kapitolách.

Druhý revizní zásah (srov. přílohu 2 a 3), provedený týměž redaktorem po třech letech, má jiný charakter. Za jednoznačnou „detabuizaci“ bychom tento zásah patrně neoznačili, přesto je ale na první pohled zřejmé, že heslo prošlo zásadní kvantitativní i kvalitativní proměnou. Výrazně se zvýšil počet překladových ekvivalentů, a to neutrálních i vulgárních, jež jsou v některých případech nápadné svou velmi nízkou frekvencí, popř. jistou neobvyklostí (*mrdba*, *šustba*, *fikačka*). Nízká frekvence zde nutně vede k otázce, zda tato ekvivalence není spíše uměle vykonstruovaná než přirozená. V konečné verzi hesla je ekvivalent ‚mrdba‘ opatřen markerem ‚řidč.‘, ekvivalenty ‚šustba‘ a ‚fikačka‘ se do heslové statě nakonec nedostaly. Ve své třetí verzi heslo obsahuje též mnohem více příkladů. Ty se od první verze hesla liší subjektivně větší uměřeností, která pro některé uživatele

¹⁷ Mezi příklady a doklady je potřeba důsledně rozlišovat (doklad – autentický, příklad – upravený, konstruovaný, srov. Váchková, 2014, s. 60), s jistou mírou zjednodušení zde ale dále mluvíme pouze o příkladech, i když se jedná také o doklady.

patrně bude akceptovatelnější než upřímná „syrovost“ prvního hesla. Mnohem bohatší je také nabídka synonym, která poprvé neobsahuje jen stylisticky neutrální *Koittieren* (čes. ‚souložení‘), ale i další výrazy ze stejné stylistické roviny jako *Fickerei*. Rozpracován byl též slovtvorný oddíl, který byl rozšířen o slovtvornou příponu *-erei*.¹⁸ Druhý revizní zákrok by bylo možné označit za „rozbudování“, „umírněnou“ či „parciální detabuizaci“.

Třetí revizní zásah (srov. přílohu 3 a 4), na rozdíl od předchozích revizí provedený celým týmem redaktorů,¹⁹ je ve srovnání s předchozími úpravami spíš marginální a lze ho označit za „jemnou precizaci“, „cizelaci“. Změny se týkají nabídky ekvivalentů, ze které byly některé výrazy vyřazeny, jiné ekvivalenty byly naopak doplněny. Drobných změn doznaly příklady a jejich překlady i komentáře k nim. Z poslední revize byla pořízena zvuková nahrávka, jejímž tematickým těžištěm jsou otázky týkající se stylistického značení (pornogr.), ekvivalentů a exemplifikace, synonym, slov příbuzných, tj. zařazení slova *Arschfickerei* (‚anální sex‘ + [vulg.]) do hesláře, politické korektnosti (sexuální orientace a sexuální menšiny ve slovníku) aj. Nahrávka, resp. výše zmíněná témata budou eventuálně předmětem samostatného publikačního výstupu.

I jen tato krátká ukázka jediné heslové stati z VNČAS ukazuje, jakými proměnami může heslo během tří let od první verze až po finální podobu projít. Dokazuje existenci tabuových mechanismů v rámci lexikografické praxe a mj. konkrétně ukazuje, jaký vliv na podobu hesla tyto mechanismy mohou mít. Heslo *Fickerei* je v aktuální podobě připraveno k publikování a může autorům VNČAS sloužit jako vzor pro zpracování typově podobných hesel (*Arsch*, *Gevögel*, *Gezüngel* atd.).

4. Závěrem

Současnou dobu lze charakterizovat jako postmoderní epochu, pro kterou je charakteristická výraznější rozkolísanost a pluralita norem. Většinu společností světa charakterizuje koexistence vulgarity, pruderie a přechodových pásem mezi nimi. Vznikající slovníky, přinejmenším ty deskriptivní, se proto zpravidla musejí vyrovnávat s namnoze protichůdnými požadavky. Snaha popsat jazyk takový, jaký doopravdy je, může být v rozporu s „dobrým vkusem“, „dobrým mravem“. Na tom, co přesně se pod tímto pojmem rozumí a kdo by to měl určovat, ale nepanuje shoda a závisí to do značné míry na individuálním, subjektivním posouzení. Zda lze dnes slovník považovat za etickou, morální autoritu, je přitom sporné. Z výše zmíněného pro lexikografickou praxi vyplývá nutnost určitého kompromisu. Toho se na základě našich zkušeností nejefektivněji docíluje tím, že slovník vzniká týmovou prací smíšeného kolektivu autorů, jehož jednotliví členové se vyznačují co nejpestřejšími sociologickými charakteristikami (pohlaví, věk, okruh zájmů atd.). Obecná pravidla se zde formulují jen těžko. Zásadní roli patrně hraje obtížně definovatelný „zdravý selský rozum“, který lexikograf má buď sám od sebe jakožto osobnostní rys, nebo který si osvojí nabýváním pracovních zkušeností, zejména v interakci se zkušenějšími kolegy, např. v rámci společných redakčních revizí.

¹⁸ Ke zpracování slovtvorných prostředků ve VNČAS nověji srov. Šemelík (2014, 2016).

¹⁹ Internisté A, B, C, D. Autorka původní verze hesla z března 2013 nebyla přítomna.

PŘÍLOHY

Příloha 1:

Heslo *Fickerei* © VNČAS, první verze, březen 2013, autor: externista

Fickerei, Fɪ|ckɛ|rei, die, subst. -, -en, vulg., pornogr.

šukání, prcání, mrdání, píchání, jebačka

geile Fickerei super šukačka

heiße Fickerei von vorn und von hinten divoká jebačka zepředu i zezadu
Schlampen lieben Fickereien in den Arsch. Děvky milují šukání do prdele.

Příloha 2:

Heslo *Fickerei* © VNČAS, druhá verze, březen 2013, úpravy redaktorem B

Fickerei, Fɪ|ckɛ|rei, die, subst. -, -en, vulg., pornogr.

šukání, prcání, mrdání, píchání, jebačka, pich
sex neutr.

geile Fickerei super šukačka

SYNONYMA das Koitieren

SLOVOTVORBA der Fick, der Ficker, fickerig, ficken, die Arschfickerei, die Gehirnfickerei, die Herumfickerei, die Hirnfickerei

Příloha 3:

Heslo *Fickerei* © VNČAS, třetí verze, listopad 2016, úpravy redaktorem B

Fickerei, Fɪ|ckɛ|rei, die, subst. -, -en, vulg., pornogr.

šukání, prcání, mrdání, píchání
jebačka, hoblovačka, mrdačka, prcačka

fikačka, šukačka, šoustačka

pich, šuk, šoust, mrd, prc

šustba, mrdba řidč.

sex, soulož, souložení neutr.

jízda eufem., neform.

geile Fickerei super šukačka/hustá mrdba/rajcovní pich | skvělejší/vášnivější sex (neform.)

Fickerei machen šoustat/šukat/mrdat/prcat/píchat/jebat

Mal eine Pause machen von der ständigen Fickerei na chvíli přestat šukat | na chvíli přestat s tím věčným šoustáním | na nějakou dobu sexuálně abstinovat (neutr.)

Er hat von ihren Fickereien nichts geahnt. Neměl tušení, že se mu peleší/kurví s jinejma. | Neměl ponětí, že mu za zády šoustá/šuká s jinejma. | Neměl tucha, že mu jí hoblujou/vobjížděj jiný chlapi.

Das war eine Fickerei, nicht? To byla jízda, co? (sex, neform.)

SYNONYMA das Bumsen, das Ficken, das Gebumse, das Geficke, das Gevögel, der Fick

SLOVOTVORBA -erei, ficken, der Fick, der Ficker, fickerig, die Arschfickerei, die Gehirnfickerei, die Herumfickerei, die Hirnfickerei

Příloha 4:

Heslo *Fickerei* © VNČAS, čtvrtá verze, prosinec 2016, úpravy redaktory A, B, C, D

Fickerei, Fi|cke|rei, die, subst., -, -en, vulg., pornogr.

šukání, přecání, mrdání, píchání

jebačka, mrdačka, prcačka, šukačka, šoustačka

pich, šuk, šoust, mrd, prc, zásun

mrdba řičč.

sex, soulož, souložení, milování neutr.

Fickerei machen šoustat/šukat/mrdat/prcat/píchat/jebat

Mal eine Pause machen von der ständigen Fickerei na chvíli přestat šukat | na chvíli přestat s tím věčným šoustáním | na nějakou dobu sexuálně abstinovat (neutr.)

Er hat von ihren Fickereien nichts geahnt. Neměl tušení, že se mu peleší/kurví s jinejma. | Neměl ponětí, že mu za zády šoustá/šuká s jinejma. | Neměl tucha, že mu jí hoblujou/vobjížděj/klátí/brousej jiný chlapi.

Das war eine geile Fickerei, nicht? To byla super šukačka/hustá mrdba, co? | To byl rajcovní pich, co? | To byla jízda, co? (o sexu, neform.)

SYNONYMA das Bumsen, das Ficken, das Gebumse, das Geficke, das Gevögel, der Fick

SLOVOTVORBA -erei, ficken, der Fick, der Ficker, fickerig, die Arschfickerei, die Gehirnfickerei, die Herumfickerei, die Hirnfickerei

JAZYKOVÉ KORPUSY A KORPUSOVÉ APLIKACE

CVRČEK, V. – VONDŘIČKA, P. (2011): *SyD – Korpusový průzkum variant*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné online na adrese: <<http://syd.korpus.cz>>.

Das deutsche Referenzkorpus – DeReKo. Mannheim: Institut für deutsche Sprache. Dostupné online na adrese: <<http://www1.ids-mannheim.de/kl/projekte/korpora/>>.

DWDS-Kernkorpus. Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Dostupné online na adrese: <<https://www.dwds.de/r>>.

KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘIKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDŘIČKA, P. – ZASINA, A. (2015): *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné online na adrese: <<http://www.korpus.cz>>.

KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘIKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDŘIČKA, P. – ZASINA, A. (2017): *Korpus SYN, verze 6 z 18. 12. 2017*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné online na adrese: <<http://www.korpus.cz>>.

ELEKTRONICKÉ SLOVNÍKY A DATABÁZE

Akademický slovník současné češtiny (2017). Hesla s náslovím *a-*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Dostupné online na adrese: <<http://www.slovníkcestiny.cz>>. [ASSČ]

Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache: Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften. Dostupné online na adrese: <<https://www.dwds.de/>>. [DWDS]

Duden Universalwörterbuch (2003). Mannheim. Dostupné online na adrese: <<https://www.duden.de/>>. [DUW]

- Internetová jazyková příručka* (2008–2018). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Dostupné online na adrese: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>. [IJP]
- Oxford English Dictionaries* (2017). Oxford: Oxford University Press. Dostupné online na adrese: <<https://en.oxforddictionaries.com/>>.
- Slovník současné češtiny* (2017). Verze 2.0. Brno: Lingea. Dostupné online na adrese: <nechybujte.cz>. [SSoučČ]
- Slovník spisovného jazyka českého* (1960–1971). Praha: Academia. Dostupné online na adrese: <<https://ssjc.ujc.cas.cz/>>. [SSJČ]
- VACHKOVÁ, M., ET AL. (in statu nascendi): *Velký německo-český akademický slovník*. Dostupné online na adrese: <<http://lexarchiv.ff.cuni.cz/lexikograficka-sekce/>>. [VNČAS]

LITERATURA

- AUGST, G. (1975): *Lexikon zur Wortbildung: Morpheminventar A–G*. Tübingen: TBL Verlag Gunter Narr.
- AUGST, G. (1990): Das Wortfamilienwörterbuch. In: F. J. Hausmann – O. Reichmann – H. E. Wiegand – L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / Dictionaries: An International Encyclopedia of Lexicography / Dictionnaires: Encyclopédie internationale de lexicographie*, 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 1145–1152.
- AUGST, G. (2009): *Wortfamilienwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. Studienausgabe. In Zusammenarbeit mit K. Müller, H. Langner und A. Reichmann. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- BAJGER, K. (2001): *Šestijazyčný slovník vulgarismů*. Ostrava: IMPEX.
- BÉJOINT, H. (2004): *Modern Lexicography: An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- BERGENHOLTZ, H. – TARP, S. (2003): Two opposing theories: On H. E. Wiegand's recent discovery of lexicographic functions. *Hermes*, 31, s. 171–196.
- BORNEMAN, E. (2003): *Sex im Volksmund: Der obszöne Wortschatz der Deutschen*. Köln: Parkland-Verlag.
- COUROUVE, C. (1985): *Vocabulaire de l'homosexualité masculine*. Paris: Payot.
- CRESPO-FERNÁNDEZ, E. (2015): *Sex in Language: Euphemistic and Dysphemistic Metaphors in Internet Forums*. London – New York: Bloomsbury.
- CROOM, A. M. (2013): How to do things with slurs: Studies in the way of derogatory words. *Language & Communication*, 33, s. 177–204.
- ČERMÁK, F. (1995): Překladová lexikografie. In: F. Čermák – R. Blatná (eds.), *Manuál lexikografie*. Jinočany: H&H, s. 230–248.
- ČERMÁK, F. (2010): *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- DANEŠ, F. (2005): Jazyková terapie a verbální hygiena. In: S. Čmejrková – I. Svobodová (eds.), *Oratio et ratio: Sborník k životnímu jubileu Jiřího Krause*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 87–98.
- DAVID, J. (2016): Politická korektnost. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1340–1341.
- DOLEŽAL, A. (2017): *Zakázaná slova*. 3. vydání. Praha: Grada.
- EISNER, P. (1938): *Lebendes Tschechisch: Das Tschechische, wie es wirklich ist!* Praha: Orbis.
- EISNER, P. (2010): *Chrást i tvrz: Kniha o češtině*. Praha: Nakladatelství XYZ.
- ENGELBERG, S. – LEMNITZER, L. (2009): *Lexikographie und Wörterbuchbenutzung*. 4., überarbeitete und erweiterte Auflage. Tübingen: Stauffenburg.
- FILIPEC, J. (1995): Teorie a praxe jednojazyčného slovníku výkladového. In: F. Čermák – R. Blatná (eds.), *Manuál lexikografie*. Jinočany: H&H, s. 14–49.
- FREITAS, E. S. L. (2008): *Taboo in Advertising*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- GROMNICA, R. (2017): Projev vulgarity a zdvořilosti v diskusních fórech k domácí politice. *Časopis pro moderní filologii*, 99 (2), s. 214–224.
- HAUSMANN, F. J. (1990): Das Wörterbuch der Sprechsprache, des Argot und des Slang. In: F. J. Hausmann – O. Reichmann – H. E. Wiegand – L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher: Ein internationales Hand-*

- buch zur Lexikographie / Dictionaries: An International Encyclopedia of Lexicography / Dictionnaires: Encyclopédie internationale de lexicographie, 2. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 1184–1190.
- HLADKÁ, Z. (2016): Eufemismus (meliorativum). In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 446–447.
- HO, S.-H. – LEE, L. (2016): Embarrassed? Find an excuse. In: *Proceedings of IAC-MEM 2016 in Budapest*. Vestec: Czech Institute of Academic Education z. s., s. 108–116. Dostupné online na adrese: <<http://bit.ly/2ASnjH5>>.
- HOFFMANN, L. (2013): *Deutsche Grammatik: Grundlagen für Lehrerbildung, Schule, Deutsch als Zweitsprache und Deutsch als Fremdsprache*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- HOMOLÁČ, J. – MRÁZKOVÁ, K. (2014): K stylistickému hodnocení jazykových prostředků, zvláště lexikálních. *Slovo a slovesnost*, 75 (1), s. 3–38.
- HUGO, J. (ed.) (2006): *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf.
- JANYŠKOVÁ, I. (2016): Tabu. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1812.
- JELÍNEK, M. – VEPŘEK, J. (2016): Vulgarismus. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 2033–2034.
- KOCHOVÁ, P. – OPAVSKÁ, Z. (eds.) (2016): *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR.
- LIŠKOVÁ, M. (2013): Způsob označování stylové příznakosti ve výkladovém slovníku. *Jazykovědná aktualita*, 50 (3–4), s. 154–158.
- LIŠKOVÁ, M. (2016): Stylistická charakteristika. In: P. Kochová – Z. Opatková (eds.), *Kapitoly z koncepce Akademického slovníku současné češtiny*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, s. 69–75.
- LIŠKOVÁ, M. (2017a): *Výměna stárnoucí manželky za hezkou mladou kočku* aneb K exemplifikaci v Akademickém slovníku současné češtiny. *Naše řeč*, 100 (1), s. 28–36.
- LIŠKOVÁ, M. (2017b): Slovníková exemplifikace jako zdroj komiky: Nad příklady elektronické podoby *Slovníku současné češtiny* (nechybujte.cz, verze 2.0, 2016). *Jazykovědná aktualita*, 54 (3–4), s. 47–50.
- LOTKO, E. (2009): K otázce vulgarizmů, zejména v současné veřejné komunikaci. *Bohemica Olomucensia*, 1 (4), s. 49–55.
- LUDWIG, K.-D. (1991): *Markierungen im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch des Deutschen: Ein Beitrag zur Metalexikographie*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- LUDWIG, K.-D. (2002): Registerkonzepte: Ein Überblick. In: A. D. Cruse – F. Hundsnurscher – M. Job – P. R. Lutzeier (eds.), *Lexikologie: Ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen / Lexicology: An International Handbook on the Nature and Structure of Words and Vocabularies, 1*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 784–793.
- LYONS, J. (1990): *Die Sprache*. 3. Auflage. München: Beck.
- MACURA, V. (1999): Sex a tabu. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha: Academia, s. 7–19.
- MANCEAU, D. – TISSIER-DESBORDES, E. (2006): Are sex and death taboos in advertising? An analysis of taboos in advertising and a survey of French consumer perceptions. *International Journal of Advertising*, 25 (1), s. 9–33.
- MÜLLEROVÁ, R. (1999): Politische Korrektheit in der Bundesrepublik Deutschland. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica, 2: Germanistica Pragensia, 15*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, s. 9–23.
- MURRAY, J. A. H. – BRADLEY, H. – CRAIGIE, W. A. – ONIONS, C. T. (eds.) (1933): *The Oxford English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- NEJEDLÝ, P. (2015): Vulgarismy v lexikálním systému i v komunikaci. *Český jazyk a literatura*, 66 (1), s. 5–13.
- NEUBERT, A. (1996): Unterschiede zwischen ein- und mehrsprachigen Wörterbüchern aus der Sicht ihrer unterschiedlichen Zwecke. In: I. Barz – M. Schröder (eds.), *Das Lernerwörterbuch Deutsch als Fremdsprache in der Diskussion*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, s. 147–164.
- NÓTH, W. (1985): *Handbuch der Semiotik*. Stuttgart: Metzler.

- OBRÁTIL, K. J. (2015): *Velký slovník sprostých slov*. Praha: Lege artis.
- OUŘEDNÍK, P. (2005): *Šmírbuch jazyka českého: Slovník nekonvenční češtiny*. 3., doplněné a rozšířené vydání. Praha – Litomyšl: Paseka.
- PASSPORT BOOKS (1988): *The Insult Dictionary: How to Give 'em Hell in Five Naughty Languages: French, German, Spanish, Italian, English*. Second edition. NTC Publishing Group.
- PETERS, U. H. (1984): *Wörterbuch der Psychiatrie und medizinischen Psychologie*. 3., überarbeitete und erweiterte Auflage. München – Wien – Baltimore: Urban und Schwarzenberg.
- PRAVDOVÁ, M. (2012): Elektronizace jazykových dat – nové výzvy pro jazykovou kulturu. In: S. Čmejrková – J. Hoffmannová – J. Klímová (eds.), *Čeština v pohledu synchronním a diachronním: Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, s. 819–823.
- PÜSCHEL, U. (1989): Evaluative Markierungen im allgemeinen einsprachigen Wörterbuch. In: F. J. Hausmann – O. Reichmann – H. E. Wiegand – L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / Dictionaries: An International Encyclopedia of Lexicography / Dictionnaires: Encyclopédie internationale de lexicographie, 1*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 693–699.
- QUIRK, R. (1986): Opening remarks. In: R. Ilson (ed.), *Lexicography: An Emerging International Profession*. Manchester: Manchester University Press, s. 1–6.
- RADTKE, E. (1990): Das Wörterbuch des sexuellen Wortschatzes. In: F. J. Hausmann – O. Reichmann – H. E. Wiegand – L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / Dictionaries: An International Encyclopedia of Lexicography / Dictionnaires: Encyclopédie internationale de lexicographie, 2*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 1193–1199.
- REJZEK, J. (2015): *Český etymologický slovník*. Praha: Leda.
- RICŤEUR, P. (1993): Sexualita jako div, bloudění, záhada. In: P. Ricœur, *Život, pravda, symbol*. Praha: OIKOYMENH, s. 121–130.
- RODGERS, B. (1972): *The Queens' Vernacular: A Gay Lexicon*. San Francisco: Straight Arrow Books.
- SABRI, O. – OBERMILLER, C. (2012): Consumer perception of taboo in ads. *Journal of Business Research*, 65 (6), s. 869–873.
- SEIBICKE, W. (1990): Das Schimpfwörterbuch. In: F. J. Hausmann – O. Reichmann – H. E. Wiegand – L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / Dictionaries: An International Encyclopedia of Lexicography / Dictionnaires: Encyclopédie internationale de lexicographie, 2*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 1190–1193.
- SCHENZ, V. (1994): *Political Correctness: Eine Bewegung erobert Amerika*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien: Peter Lang.
- SCHMID, H.-J. (2010): Entrenchment, salience, and basic levels. In: D. Geeraerts – H. Cuyckens (eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, s. 117–138.
- SOCHOVÁ, Z. – POŠTOLKOVÁ, B. (1994): *Co v slovnících nenajdete: Novinky ve slovní zásobě*. Praha: Portál.
- STEINER, R. J. (1980): Putting obscene words into the dictionary. *Maledicta*, 4 (1), s. 23–37.
- SVENSEN, B. (2009): *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ŠEMELÍK, M. (2014): Behandlung der Wortbildungselemente in deutsch-tschechischen Übersetzungswörterbüchern. *Linguistik online*, 63 (1), s. 55–86. Dostupné online na adrese: <<http://bit.ly/2iOd1jD>>.
- ŠEMELÍK, M. (2016): Noch zu *Ge...*(-e) vs. -(er)ei: Eine korpuslinguistische und lexikographische Betrachtung. *Deutsche Sprache*, 44 (3), s. 235–260.
- ŠEMELÍK, M. – BEZDÍČKOVÁ, A. – KOPTIK, T. (2016): *Verlierer gibt es hier also keinen* oder *usage notes* in ausgewählten Wörterbüchern. In: M. Šemelík – V. Kloudová – M. Vachková (eds.), *Acta Universitatis Carolinae – Philologica, 4: Germanistica Pragensia, 24*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, s. 175–198.
- TARP, S. (1995): Wörterbuchfunktionen: Utopische und realistische Vorschläge für die bilinguale Lexikographie. In: H. E. Wiegand (ed.), *Studien zur zweisprachigen Lexikographie mit Deutsch, 2*. Hinderheim – New York: Olms, s. 17–62.

- TROST, P. (1948): Tabu vokativu. *Listy filologické*, 72, s. 33–38.
- ULIČNÝ, O. (2009): Lingvistické a psychosociální aspekty užívání agresivních verbálních prostředků, zvl. vulgarismů, v současné veřejné české komunikaci. In: O. Uličný (ed.), *Eurolingua & Euroletteraria 2009*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 43–47. Dostupné online na adrese: <<https://bit.ly/2St0lzx>>.
- VACHKOVÁ, M. (2011): *Das große akademische Wörterbuch Deutsch-Tschechisch: Ein erster Werkstattbericht*. Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang.
- VACHKOVÁ, M. (2013): K historii a současné praxi stylistických markerů v současné německé lexikografii a ve vznikající Německo-české lexikální databázi. *Jazykovědné aktuality*, 50 (3–4), s. 117–124.
- VACHKOVÁ, M. (2014): Z lexikografické dílny *Velké německo-české lexikální databáze*: Slovníkový příklad. *Jazykovědné aktuality*, 51 (3–4), s. 58–70.
- VANĀKOVÁ, I. (2007): *Nádoba plná řeči: Člověk, řeč a přirozený svět*. Praha: Karolinum.
- VOLNÝ, J. (1966): *Německo-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- WHITCUT, J. (1989): The dictionary as a commodity. In: F. Hausmann – O. Reichmann – H. E. Wiegand – L. Zgusta (eds.), *Wörterbücher: Ein internationales Handbuch zur Lexikographie / Dictionaries: An International Encyclopedia of Lexicography / Dictionnaires: Encyclopédie internationale de lexicographie, 1*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 88–94.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Letenská 4, 118 51 Praha 1

<semelik@ujc.cas.cz>

<liskova@ujc.cas.cz>